

SOUTH AFRICA / JUDGMENT

S v Foster en Andere (143/85) [1985] ZASCA 117 (15 November 1985)

[1985] ZASCA 117

COURT

Supreme Court of Appeal

BEFORE

Kotzé, Trengove, Hoexter

CASE / FILE NUMBER

143/85

Source: saflii.org · Research copy typeset by Esheria. Not court-issued or certified.

LIONEL EOSTER 1ste Appellant
PAUL ARENDSE 2de Appellant
PIETER MOSES 3de Appellant
en

DIE STAAT Respondent

IN DIE HOOGGEREGSHOF VAN SUID-AFRIKA

(APPELAFDELING)

In die saak tussen:

LIONEL FOSTER 1ste Appellant

PAUL ARENDSE 2de Appellant

PIETER MOSES 3de Appellant
DIE STAAT Respondent
Coram: KOTZÉ, TRENGOVE et HOEXTER,
ARRVerhoor: 16 September 1985
Gelewer: 15 November 1985

i UITSPRAAKKOTZÉ, AR :

In die provinsiale afdeling Kaap die Goeie Hoop

het /2-2-het LATEGAN, R , en twee assessore die drie appellante skuldig bevind aan die moord (sonder versagtende omstandighede) te Grassy Park op Sondag 22 Mei 1983 van Jan Johannes Smile (die oorledene). Benewens dit het gemelde Hof die tweede en derde appellante skuldig bevind aan 'n tweede aanklag: dat hulle die oorledene op dieselfde datum en plek (met verswarende omstandighede soos omskryf in art 1 van Wet 51 van 1977) beroof het van 'n bedrag kontant-geld. Wat die moord betref is al drie ter dood veroordeel en wat die roof betref is die tweede en derde appellante onderskeidelik tot agt entien jaar gevangenisstraf gevonnis. Met verloop van die Hofa quo kom al drie in hoër beroep na hierdie Hof teen dieskuldigbevindinge en vonnisse.

Die /3-3-Die lyk van die oorledene is om 5.10 nm op 23 Mei 1983 deur 'n lid van die polisiemag, Rabie, in 'n beboste ge-bied in Grassy Park gevind. Daar was verskeie steekwonde op die bors en die keel was heeltemal afgesny. Daar was geen sleepmerke of tekens van 'n worsteling nie. Ook nieenige tekens van bloed nie. 'n Geneeskundige ondersoek na die oorsaak van die dood het benewens 'n gapende snywondoor die boonste gedeelte van die nek minstens 16 steek-ensnywonde oor die borskas aan die lig gebring. Die dood het ingetree as gevolg van bloeding veroorsaak deur die snywondaan die nek en deur die ander snywonde (ongeveer 10 cm lank) wat die hart en longe getref het. Dit blyk duidelik uit die getuienis dat die oorledene sterk onder die invloed van

drank /4

-4-drank was toe hy gesterf het.

Die getuienis wat by die verhoor afgelê is beslaan meer as 'n duisend bladsye. Dit is 'n onbegonne, maar geluk-kig 'n onnodige, taak om in besonderhede te verwys na al die getuienis in die saak en na die ellelange kruisondervraging waarin die advokate vir die verdediging en die staat hulverlusting het. Die skuldigbevindinge berus in wese op die getuienis van een man - Brian Collins (ook bekend as MG).

Hy sowel as die appellante (wat almal getuig het) en nog 'n

paar ander persone wat getuig het, is ongure karakters: misdadigers, lede van misdaadbendes (hoofsaaklik die BFK's - die afkorting vir Born Free Kids - of faksies van die BFK's) en onwettige drank- en dwelmhandelaars. Die appellante

erken /5-5-erken dat hulle teenwoordig was op die perseel waarna Collins verwys het as die "yard" of jaart waarna later verwys word, het van die staanspoor af aandadigheid aan die tenlastegelegde misdade ontken, die ontkenning later onder eed herhaal en die vraag wat die Hof a quo op die ou end moes beslis is of dieskuld van die appellante buite redelike twyfel bewys is.

Soos reeds hierbo gemeld berus die saak teen die appellante in hoofsaak op Collins se getuienis. Slegs in die geval van die eerste appellant word hy tot 'n mate ook geïnkrimineer deur Ann Cornelius en Eva Felix. Met hulle getuienis handel ek terstond. Hierdie twee vrouens het die eerste appellant by die saak betrek deur te verklaar dat hy hulle voorgesê het om die skuld van die moord op

die /6-6-die derde appellant te pak en aan die polisie te sê dat hy (die eerste appellant) nie tuis was die naweek toe die moordplaas gevind het nie en as hulle dit nie doen nie, hy hullesal "laat seermaak". Daar is geen suggestie dat hierdie dreigement ernstig opgeneem is nie. Die Hof a quo het bevind dat Eva dom en sluis is en dat "dit hoogs gevaarlik sal wees vir enige Hof om staat te maak op haar getuienis". Hierdie oordeel pas in met die indruk wat die deurlees van haar getuienis skep. Na my mening vereis oorwegings van billikheid dat haar getuienis geïgnoreer word. Ann Cornelius het die Verhoorhof gunstig beïndruk as 'n vrou "van ietwat bo die gemiddelde intelligensie" wat "haar getuienis reguit, rustig en baie positief oorgedra" het en "dat daar ...

tydens /7-7-tydens indringende kruisverhoor geen werklike tekens wasdat sy enigiets probeer versin" het nie. Hierdie evaluasiekom my bowemate welwillend voor. Ann Cornelius het tweebotsende verklarings aan die polisie gemaak. In die eerste verklaring aan speurder Cornelissen het sy verklaardat die derde appellant die oorledene doodgemaak het. Hierdie relaas het sy laat voortduur totdat Kapt Van derWesthuizen die laaste stadium van die ondersoek oorgeneemhet en hy haar gekonfronteer het met sekere inligting wathy van Collins ontvang het. Sy het toe, volgens Van der

Westuizen wie se getuienis heel tereg aanvaar is, erken dat

haar eerste verklaring vals is, en het toe met die storievorendag gekom dat die eerste appellant haar voorgesê het

om /8

-8-om die derde appellant te impliseer. Daarná het sy die tweedeverklaring gemaak. 'n Persoon wat op betreklik ongedwongewyse so h ernstige leuen ten nadele van h ander kanvertel, se getuienis behoort, bloot op grond daarvan, methoë agterdog bejeën te word. Dit blyk hoegenaamd nie uitdie uitspraak dat die Hof a quo so 'n benadering toegepashet nie. Daar is minstens een ander aanduiding dat hierdiegetuie in staat is om op blatante wyse haar aan onwaarheidskuldig te maak. Die tweede appellant en sy was intiem

bevriend: hulle het saamgewoon en saamgeslaap totdat die

tweede appellant in hegtenis geneem was. Volgens haar

getuienis wou sy daarna hom nie uit haar eie in die gevange-

nis gaan besoek nie. Gedurende kruisondervraging het sy

gesê /9

-9-gesê dat sy hom een keer, op sy versoek omdat hy inligtingaangaande MG wou bekom, by die gevangenis gaan besoek het..Die kruisondervraer het dit aan haar gestel dat sy "so tweeweke" na sy inhegtenisname hom die eerste keer besoek het.Sy het dit ontken en as rede aangegee dat sy daardie tydvir mev Isaacs gewerk het. Sy het nie geleentheid om 'nbesoek af te lê, gehad nie want sy "het nooit 'n afdag gekrynie"; "Saterdag en Sondag ook"; sy het nie eers 'n "afmiddag"gehad nie; sy het "dag en nag eintlik" gewerk. Kort daarna,na voltooiing van die kruisondervraging, het die Verhoor-regter 'n aantal vrae gevra wat antwoorde ontlok het wat heel-temal onversoenbaar is met die getuienis gedurende kruisonder-vraging. Ek haal aan:

"Maar... /10

-10-

"Maar ek het jou verstaan om te sê datjy kon nie vir nr 2 gaan besoek nie,want jy het daardie tyd vir Mrs Isaacsgewerk? - Nee meneer.

Dan het ek verkeerd verstaan,

vir wie het jy dan toe gewerk? -

Daardie tyd het ek vir mev. Boshoffgewerk.

Mev. Boshoff? - Korrek meneer.

Is dit by haar wat jy nie afgekry

het nie? - By haar het ek elke dag

gewerk, Saterdag, maar Sondag het ek afgekry.

Saterdag het jy afgekry? - Korrek,

ek het gewerk tot twee-uur toe.

Maar die advokaat het vir jou gevra maar hoekom het jy nie die man

gaan besoek in die tronk nie? - Want

Saterdag, toe het hulle nog nie straf gehad nie Edelaagbare.

Hmm? - Toe was hulle nog nie

gestraf nie Edelaagbare.

Maar hulle is toe al in die tronk? - Korrek Edelaagbare.

Waar het jy gewerk daardie eerste twee maande wat hy in die tronk was?

- Toe /11

-11-

- Toe het ek nog nie gewerk nie.

Toe het jy glad nie werk gehad nie? - Nee Edelaagbare.

Ek sien, maar jy het netnou gesê jy kon hom nie gaan besoek nie,

want jy het gewerk? - Hoe het

Edelaagbare nou die saak verstaan? Ek het jou netnou verstaan om

te sê jy kon hom nie gaan besoek nie, want jy het gewerk daardie

tyd? - Ja, daardie tyd toe het

ek -'char'.

-'char'? - Korrek."

Spesifiek in hierdie verband lui die uitspraak as

volg:

"Sy het onder andere ook getuig datsy deur nommer 2 beskuldigde, watsal onthou word, haar vriend is,ontbied

is /12

-12-

is na die tronk toe waar hy aangehou was te Pollsmoor. Beskuldigde nommer 2 het 'n opmerklike belangstelling ge-toon in die doen en late van 'MG' en haar uitgevra oor sy bewegings. Ter-loops, hierdie getuie was later deur nommer 2 ontken, in dié sin dat .hy sê sy was wel daar maar sy het

hom uit haar eie uit kom besoek en sy

het heeltemal iets anders aan hom komvertel as wat sy beweer het.

Toe sy ondervra was oor hoekom sy nie meer dikwels of dan voor daardie geleentheid vir nommer 2 gaan besoek het nie, het sy gesê dat sy te besig was met haar werk en in elk geval het sy ook 'n afkeur daarin gehad om vir beskuldigde nommer 2 in daardie plekke gaan besoek. Ons het die indruk gekry dat wat sy werklik sê is dat sy

haarself gedistansieër het van beskuldigde nommer 2 en in haar eie gemoed hierdie nouer verbintenis wat tussen hulle bestaan het verbreek het. Sy het egter voortgegaan om te sê dat sy

by /13

-13-

by 'n sekere vrou gewerk het, dat sy feitlik elke dag van die week op diens moes wees en dat sy dus nie die tyd gevind het, sy nie kon afkry by haar werk, om vir nommer 2 te gaan besoek nie. Dit het later egter geblyk uit verdere vrae dat sy op daardie stadium waar sy beweer dat sy nie uit haar werk uit kon afkry nie, inderdaad nie vir die vrou gewerk het nie.

Die Hof het ten tye van hierdie ondervraging die indruk gekry dat sy verward was. Dit is kritiek teen die kwaliteit van haar getuie was waaroor ons ernstig besin het. Dit is geldige kritiek en ons kan nie ligtelik daaroor heenskeer nie. Ons is egter oortuig, geoordeel aan die hand van die totale indruk wat sy gemaak het, dat sy aan ons die waarheid vertel het in soverre, sy getuig het oor haar opdragte deur

nommer 1 en ook haar besoek aan nommer 2, selfs in die lig van hierdie kritiek wat teen haar gebring kan word dat sy

haarself /14

-14-

haarself weerspreek het oor een vandie redes waarom sy beskuldigdenommer 2 nie gaan besoek het nie."

Ek kan met eerbied nie instem met die bevinding dat syas 'n geloofwaardige getuie bestempel kan word nie; na my mening,soos ek reeds opgemerk het, is die Hof a quo se beoordeling bowematewelwillend en behoort ook haar getuienis geïgnoreer te word. Ditvolg uit voorgaande dat, ook in sy geval, die saak teen eerste appel-lant wesentlik staan of val op Collins se getuienis.

Ek gaan nou oor tot die besprekeing van Collins segetuienis. Hy het 'n gruwelike storie vertel wat ek slegs in breë trekke weergee. Die bepalings van art 204 van die Strafproses-wet is vir een of ander rede nie met betrekking tot hom in werking

gestel /15

-15-gestel nie. Hy het getuig dat hy saam met die drieappellante gewoon het by eerste appellant se huis te Se-wendelaan, Lotusrivier. In die jaart van daardie huisword gedobbel en drank en dagga verkoop. Op die betrokke dag het hy "uit 'n hokkie" in die jaart drank en dagga namensdie eerste appellant verkoop. In die namiddag het dieoorledene, in 'n beskonke toestand, die potgeld in 'n dobbel-spel gewen. Hy het 'n versoek van die tweede en derdeappellante om 'n bydrae uit sy winste te maak, verwerp. Asgevolg het die derde appellant by 'n afdak in die jaartsy béne onder hom uitgeskop en met behulp van die tweedeappellant hom van sy geld beroof. Die oorledene wou toedie jaart verlaat maar die derde appellant het hom terug-

getrek /16-16-getrek, die hek agter hom toegemaak en Collins aangesê om'n graaf te gaan haal. Collins het dit gedoen en met diegraaf het die derde appellant 'n paar bakstene waarmee dieafdak bevloer was,uitgelig en 'n gat in die grond gegrawe.Teenoor die gat het hy 'n slagplek geïmproviseer deur 'n sink-plaat op 'n 5 liter verfdrom te plaas sodat die bo-ent daar-van in die lug oor die gat hang en die onderent op die grondstaan. Nadat die oorledene vasgevat was, het die eerste entweede appellant hom op sy rug op die skuins plaat neergelêmet sy kop aan die hoë kant. Die eerste appellant het op sy bors gaansit en die tweede appellant op sy bene. Die tweede appellant het 'nmes, 15 duim lang, te voorskyn gebring en aan die derde appellant

oorhandig. Laasgenoemde het die oorledene

se /17

-17-se kop agter by die sinkplaat afgedruk en sy keel "oop" gesny.Die bloed het in die gat gestroom. Die derde appellant het die mes aan die eerste appellant oorhandig en hy hetdie oorledene toe "meer as twee keer" in die bors gesteeke.Na hy "uitgebloeit"het, het al drie appellante hom in 'n kom-bers toegedraai en by die vuilgoedhoop agter in die jaartgaan neersit. Die son was reeds onder. Die volgendeoggend was die lyk nie meer daár nie. Eers die aand hethy die lyk "by die bos" gesien. Dit is gemeensaak dathierdie plek ongeveer 'n halfmyl van die plek af is waarCollins beweer die slagting plaasgevind het. Hier was daarnie tekens van bloed of 'n worsteling nie.

Raymond Davids (sy bynaam is Spyker) is 'n self-

erkende /18-18-erkende polisieberiggewer. Dit is deur sy bemiddeling, sê Collins, wat hy aan die polisie inligting verskaf het wat die appellante by die misdaad betrek het. Gedurende kruisondervraging van Collins het dit geblyk dat hy self aanvanklikas verdagte aangehou was, dat hy vir ongeveer vier maandelank die stilswe bewaar het ofskoon hy pertinent deur die polisie in die misdade ondervra is en dat hy sy inligtingeers aan Spyker oorgedra het nadat die drie appellante in verband met 'n ander aangeleentheid, as gevolg van Spykerse toedoen, aangehou was. Hy was, so het hy verduidelik, bang dat hulle hom sou leed aandoen indien hy hulle betrekhet terwyl hulle nog op vrye voet was. Volgens Collins se eie erkenning was hy self 'n deelnemer: benewens die

graaf /19-19-graaf te gaan haal het hy ook wag gestaan terwyl die moordten uitvoer gebring is en mense by die hek van die perseelaf gehou. Collins was gevra waarom hy ongeveer drie weke na die pleeg van die moord die eerste appellant se plekverlaat het en by 'n naburige plaas gaan woon het - sy verduideliking was dat die eerste en tweede appellante hom wou om die lewe bring en dat hulle dit sou gedoen het "was dit nie vir die vroumense in die yard nie". Die rede, so het hy gesê, waarom hulle hom wou doodmaak was "om hulle geweethet ... ek gaan een dag praat ...". Na hy sy intrek by die plaas geneem het, het die eerste appellant met sekere van sy ondersteuners op 'n geleentheid daarheen gegaan om hom om die lewe te bring maar omdat eerste appellant stry gekry /20

-20-gekry het met ene Norman Booysen is daardie plan nie voltrek nie. Hy (eerste appellant) het padgegee toedie eienaar van die plaas ontbied, is.

Spyker, hierbo reeds na verwys, en Daniel Jacobs - beter bekend as Kaffer Des in die kringe wat betrokke is in hierdie saak - het ook namens die Staat getuig. Hulle het insinuasies van en namens die appellante dat laasgenoemde die hoofleier van die BFK's is, dat eersgenoemde sy "agter-ryer" is en dat hulle twee vanweë hulle bose gesindheid teenoor die appellante met MG saamgesweer het om die appellante valslik te inkrimineer, ten sterkste ontken. Ofskoon Spyker en Kaffer Des nie ruiterslik wou erken dat hulle

vyandiggesind /21-21-vyandiggesind teenoor die appellante is nie, kan daar met veiligheid aanvaar word dat hulle minstens nie van die appellante hou nie: Spyker het vertel dat die eerste appellant "en sy manne" sy motor by 'n geleentheid aan die brandgesteek het en dit blyk ook uit Collins se getuigenis dat Spyker minstens meegewerk het tot die inhegtenisname van die appellante in hierdie en 'n ander saak. Kaffer Des het, op sy beurt, beweer dat die eerste appellant en nog omtrent dertig mense hom gedurende 1982 aangerand het.

Omdat Collins 'n enkelgetuie tot die betrokke misdade is, 'n selferkende lid van 'n bende is wat oortredings van die wet pleeg, 'n medepligtige is aan die ten laste gelegde oortredings en omdat hy die appellante in samewerking met

die /22

-22-die beroepsverklapper, Spyker, by die pleeg van die moorden die rowe betrek het word vereis dat daar met uitsonderlikenoukeurigheid ondersoek word of sy getuienis betroubaaris en, bo alles, of die Hof a quo die besondere risikoverbonde aan sy getuienis behoorlik besef het by die aanvaar-ding daarvan. (Vgl bv Rex v Ncanana, 1948(4) SA 399 op 405-6, R v Bellingham, 1955(2) SA 566(A) op 569; R v Mokoena, 1956(3) SA 81(A) op 85-86; S v Malinga and others, 1963(1) SA 692(A) op 693-4; S v Hlapezula and others, 1965(4) SA 439(A) op 440-1; S v Sauls, 1981(3) SA 172(A) op 180). Die veiligste aanduiding dat sodanige besef wel teenwoordig was, word, soos SCHREINER, AR opgemerk het in Rex v Manda, 1951(3) SA 158(A) op 163 E-F, gevind in die Hof a quo se

uitgesproke /23-23-uitgesproke redes. Dit is nie voldoende dat 'n verhoorhof bloot verklaar dat getuienis van hierdie aard versigtige benadering ontvang het nie; die verklaarde redes moet dit demonstreer en daar bewys van lewer. Of dit in die onder-hawige saak met betrekking tot Collins se getuienis gebeurhet, oorweeg ek onmiddellik.

In sy uitspraak verwys LATEGAN, R na Collins as 'n "jong kêreltjie"

- hy was gedurende Oktober 1984, 22 jaar oud - en ter staving van die bevinding dat hy "die waarheid gepraat het" verklaar hy by herhaling hoe versigtig die Hof sy getuienis oorweeg het: "uiteeraard omdat hy 'n enkelge-tuie is ... en uiteraard vanweë hierdie bewerings ... oorsy verbintenis met Kaffer Des ... het ons van meet af aan hierdie

getuie /24-24-getuie met baie groot versigtigheid benader"; "ons moes baie deeglik rekening hou met die gebreke van hierdie getuie"; "ons het oor hierdie getuie ... ons eie gemoed ... en waarnemings lank en ernstig ondersoek"; ons het die getuienis so deeglik soos wat ons kan gefynkam en ons het hierdie waarskuwingsligte wat teen hom flikker baie deeglik in ag geneem by die beoordeling van die meriete of gebrek aan meriete van sy getuienis"; "ons het in gedagte gehou dat diesuggestie teen hom basies is dat hy hom geleen het tot 'nsameswering om drie onskuldige oudmakkers op 'n valse wyse moontlik galg toe te laat stuur"; "ons moet ons self oortuig dat sy getuienis van so 'n gehalte is dat ons dit met gerusstelling in ons eie gemoed kan aanvaar as bewys van die feite waaroor

hy /25

-25-hy getuig". (Daar is nog ander voorbeelde). Dit is opvallend dat, ten spyte van hierdie herhaalde betuigings van versigtige benadering en diepe besinning, die uitspraak

nie juis 'n ontleding van die getuienis van Collins bevat

wat daarop dui dat daar begrip bestaan het vir die gevaar

van valse inkriminasie en dat daar in der waarheid ag ge-

slaan, is op die aandrang, soos neergelê in Ncanana se saak.

(supra), op risiko-verminderde faktore by die beoordeling van die getuienis van medepligtiges of getuies van swak karakter. Volgens Collins se eie eufemistiese erkenning het hy as lid van die BFK bende "dinge gedoen wat hy niemoes gedoen het nie" soos bv die stukkend slaan van ruite by mense se huise en die pleeg van aanrandings. Hy was

gevonnis /26-26-gevonnis tot aanhouding in die verbeteringskool te Tokai waar sy lidmaatskap van die BFK bende begin het. Daar is in sy eie getuienis aanduidings dat hy deel gehad het aan die steel van skape en die verberging van oorblyfsels daarvan. Die uitspraak handel geensins met die uitwerking wat hierdie klade op Collins se karakter op sy getuienis en geloofwaardigheid het nie. Dit is, na my mening, 'n ernstige leemte in die uitspraak wat daarop dui dat die Hof a quo nie die inherente gevare wat in so 'n persoon se getuienis skuil, na behore ingesien het nie.

'n Verder leemte in die Hof a quo se benadering tot en aanvaarding van Collins se getuienis is dat die uitspraak nie aantoon dat daar voldoende besef was vir

Collins /27

-27-

Collins se onopenhartige houding met betrekking tot sy verhouding met Spyker nie. Die Verhoorhof het weliswaar ingesien dat dit 'n vraag van kardinale belang is of hy moontlik beïnvloed kon gewees het deur Kaffer Des en Spyker maar, weer eens, bevat die uitspraak nie 'n diepsinnige ontleding van die relevante getuienis in hierdie verband nie. So 'n ontleding dui aan dat Collins nie oop kaarte met die Verhoorhof gespeel het nie. By die deurlees van sy getuienis soek 'n mens tevergeefs na die werklike rede waarom hy via Spyker by die polisie uitgekom het. Sy antwoord is herhaaldelik afwykend en onduidelik. Aanvanklik, tydens kruisondervraging deur eerste appellante se advokaat, antwoord hy as volg:

"Waarom het jy aan Spyker, waarom het

jy /28

-28-

jy Spyker gekies om die waarheid aan

hom te vertel? - Nee, ek het nie vir Spyker gekies nie meneer. Ek het vir hom gevra meneer, toe sê hy vir my hy gaan vir my neem na 'n beter plek, as ek nie hier by die polisie-stasie wil praat nie meneer.

Maar waarom het jy presies Spyker

genader? - Want ek het geweet hy gaan my neem tot daar wat ek wil wees meneer. Jy het geweet hy gaan jou neem waar jy wil gaan? - Ja meneer.

Hoe het jy dit geweet? - Meneer? Hoe het jy dit geweet? - Hoe

sê meneer nou?

Wat het jou so laat dink dat hyjou gaan neem na waar jy na toe wilgaan? - Meneer, omdat ek die ding

saam met hom gepraat het meneer. Toesê hy vir my meneer. Dit was nadat jy met hom gepraat het? - Ja meneer, toe sê hy ...

Jy het hom net van aansien geken? Is dit reg? - Ja meneer."

Daarna /29

-29-Daarna, in antwoord op vrae van tweede appellant se advokaat:

"Hoekom het hy na Spyker toe gegaan. Hoekom het jy vir Spyker gaan vertel?

- Meneer, ek het vir Spyker gaan

vertel meneer, omdat ek geweet het Spyker - ek het vir Spyker gesê Spykerkyk hier, ek weet van daardie moord in die 'yard' in, maar ek wil nie na Grassy Park se polisiestatie toe gaannie. Toe sê Spyker vir my, 'allright' hy gaan 'n speurder bel, dan

moet ek die speurder vertel van die ding meneer. Toe bel hy die speurder. Toe kom die speurder tot daar. Toesê die speurder vir Spyker, dat Spyker my moet Grassy Park se polisiestatie toe neem. Toe het Spyker my nie ge-neem nie, toe vat die baas van die werk my die Dinsdagoggend self na Grassy Park se polisiestatie toe meneer.

Ja, maar dit is nie eintlik die

plek waar jy wou gegaan het nie? -

Ja meneer.

Jy /30

-30-

Jy wou nie soontoe gegaan het nie? - Ja meneer.

En dit is ook die rede waarom jy na Spyker toe gegaan het, omdat jy het vir hom gevra hy moet jou bietjie na 'n ander polisiestatie toe vat? - Ja meneer.

Maar hoekom dink jy nou juis Spyker sal jou help? Om jou nie na

Grassy Park toe te vat nie? -- Meneer,

want ek wil nie daarnatoe gegaan het

nie meneer en ek het vir hom gevra

meneer, ek wil nie daarnatoe gegaan

het nie. Toe vra ek vir hom ...

Ja, na hoekom sal hy nou juis, hoekom

is hy nou juis die man wat vir jou - jykan mos self na 'n ander polisiestasie toe loop? - Meneer, ek het gehoor Grassy Park se boere, hy het nie dat Grassy Park se boere, se polisiemanne vir hulle optel nie meneer. Hy het by 'n ander polisiestasie gegaan meneer, dat hulle moet opgetel gewees het meneer."

Collins het aanvanklik ook 'n leuen vertel in verband met die

feit /31-31-feit dat Spyker hom op 17 Oktober 1984 Hof toe gebring het. Kort na die aanvang van verrigtinge op gemelde datum is hy gevra "hoe het jy vandag hof toe gekom?" Die antwoord was 'n teëvraag: "meneer?" Die advokaat het die vraag herhaal. Diê antwoord was: "die speurder wat ons gisteroggend hoftoe gebring het". 'n Tydjie later, toe 'n ander advokaatkruisondervraging voortgesit het, gebeur die volgende:

"Dit is die wit Kombi hier buitekant?

- Ja Meneer.

Wat maak hy hier buitekant? -

Meneer, Spyker het saam met die Kombi gekom meneer.

Saam met jou ook? - Ja meneer.

Het hy jou gebring vanoggend? -

Ja meneer, die polisieman het gister wat ons klaargemaak het hier meneer.

Toe sê die speurder wat ons gebring het meneer, toe vra die speurder vir hom

of /32

-32-

of daar plek is vir ons. Of hy nie vir ons kan saamvat nie en of hy ons niemoreoggend weer kan deurbring nie, toe sê hy hy kan kyk om vir ons môre-

oggend weer deur te bring, daarvoor
het hy ons vanoggend weer saamgebring
en huis toe gevat meneer.

En het hy jou gister ook gebring?

- Hy het my nie gister gebringnie meneer.

O, het hy jou nie gister gebring
nie? - Nee meneer.

Maar jy het dan vir ons nie diewaarheid vertel, toe jy vir ons net-

nou gesê het dat die polisie jou van-oggend gebring het nie? -- Ek het niegesê, meneer het nie reg
geluisternie. Ek het nie die storie klaarvertel nie meneer.

Nee, maar vertel ons dan die storie

klaar? - Meneer, die polisiemanhet vir Spyker gevra meneer, of daarplek is vir ons meneer en dat
hy vir ons, as daar plek is vir ons, dan moethy vir ons huis toe neem meneer entoe vra die
polisieman vir hom, of hy

vir /33

-33-

vir ons vanoggend kan optel meneer. Toesê hy ja meneer, hy kan vir ons deurbringmeneer. Toe sê
die polisieman vir homas daar enige 'mistakes' kom, dan moet hyvir die speurder bel meneer en
toe komons somer saam met hom deur.Goed, jy sê ons het nie eintlikvir jou kans gegee om jou
antwoordvolledig te gee nie né? - Ja meneer.

En wat was die vraag? - Meneer,

ek kan nie nou onthou .

Wat was die vraag wat my Geleerde

Vriend hier langs my vir jou gevrahet? - Meneer, hy het gevra hoe ek

hier gekom het vanoggend meneer.

Ja, dit is reg, dit is wat hy

vir jou gevra het? - Toe wil ek homvertel meneer, maar meneer was tevinnig gewees. Ek kan nie
klaarvertel het nie, hoe kom dit dat ek saammet daardie man hier kom vanoggend nie.Maar jy
praat ook aanmekaar.So wat was die vraag. Hy het vir jougevra hoe het jy vanoggend hier
gekom?- Ja meneer.

Hoekom het jy nie vir hom gesê

ek /34

-34-

ek het saam met Spyker gekom nie? -

Meneer, ek wil hom vertel het hoekom ek saam met Spyker gekom het meneer. O, jy wil nie gehad het hy moet dalk verkeerd dink nie? --- Ja meneer, ek wil hom vertel het hoekom ek saam met Spyker gekom het, hoekom ek sal nie saam met ...

Nou hoekom sal hy verkeerd dink?

- Meneer, ek sal nie saam met

Spyker gekom het nie, as die speurdernie gesê het hy moet vir ons opbring nie meneer, dan sal ek nie saam met

hom gekom het nie. Hoekom sal hy verkeerd dink?

Hoekom sal hy verkeerd dink as jy vir

hom sommer net sê jy het saam met Spyker

gekom? - Meneer het te vinnig gevra meneer.! Vra ek nou vir jou te vinnig?

- Daardie vraag vir my te vinnig

gevra.

Jy het nou gesê hy sal dalk verkeerd dink as jy vir hom reguit sê jy het saam met Spyker gekom, nou hoekom sal hy verkeerd dink? - Ek

sê /35

-35-

sê nie hy sal verkeerd dink nie meneer.

Nou wat sal hy gedink het? -

Meneer?

Nou wat sal hy gedink het as jy vir hom sê jy het saam met Spyker gekom? - Hy kan niks dink nie meneer."

Collins se afwykende houding in verband met sy aanklop

by Spyker en sy aanvanklike poging om te verswyg dat Spyker hom aangery het na die Hof toe, wek, om die minste daarvante sê, 'n sterk suspisie dat hy nou verbind was met Spykeren met hom meegewerk het. Sy gebrek aan openhartighede eerlikheid het oënskynlik die Hof a quo nie ernstig getref

nie en wek twyfel of die bevinding dat hy die waarheid gepraat het 'n korrekte bevinding is.

'n Verdere punt van kritiek teen die aanvaarding van

Collins /36

-36-

Collins se getuienis is die merkwaardige benadering van die

Hof a quo, soos weerspieël in die uitspraak, tot sy rol as

medepligtige. Aan die een kant meld die uitspraak dat dit

uit Collins se eie verhaal blyk dat hy 'n medepligtige was wat kon weggehardloop het, geweier het om opdragte uit te voer en dat dit 'n "probleem" skep; daarenteen minimaliseer

die Hof a quo tot 'n mate sy medepligtigheid deur klem daarop te lê dat hy, volgens sy ipse dixit, nie "in 'n direkte sin

en met direkte begeerte" deelgeneem het aan die moord nieën dat alhoewel hy kon weggehardloop het, sy "geredelike bereidwilligheid om opdragte uit te voer, 'n aanduiding (is) van die mate van onderdanigheid waarin hy (die jong kêrel-tjie) geleef het vis-a-vis" die appellante. Die verdere

ontplooing /37-37-ontplooing van laasgenoemde standpunt openbaar 'n denkrigting in verband met die versigtigheidsreël sover dit medepligtiges betref wat nie maklik te begryp is nie:

"Dit het ons dadelik voorgekom, en ek noem dit onmiddellik, dat 'n persoon wat voorgesê word, soos hier beweer word, om 'n suiwer opgemaakte storiesoos hierdie te kom vertel, redelik-erwys geoordeel, beswaarlik homself

tot dieselfde mate as wat Collins ge-

doen het 'n eie aandeel en medepligtig-

heid in die pleging van die misdryf

sal gee. Dit sou seer sekerlik,

as dit korrek is dat sy storie 'n ver-

sinsel is, vir hom baie makliker gewees

het om homself in 'n rol te plaas waar

hy gedistansieër word van enige aan-

dadigheid in enige vorm tot die pleging

van die misdryf. Ons vind dit vreemd,

uit die hoek van hierdie suggestie

van valse versinsel geoordeel om die

minste /38

-38-

minste te sê, dat dié versinsel ook

'n eie inkriminering van die getuieself bevat.

Telkens wanneer oor die getuienis van 'n medepligtige besin moet word, moet die Hof teruggaan na die basieseriede vir die vereistes van versigtige benadering. In die geval van 'n medepligtige is dit klaarblyklik omdat die gevaar altyd daar bestaan dat hy andermense mag inkrimineer om homself te veronskuldig of bevoordeel. Onsvind hier dat die getuie homself inderdaad inkrimineer, sonder dat hy, so

lui die Staatsaak, op enige wyse onderdruk geplaas was deur enigiemand, behalwe die seun van die oorledene, omte openbaar wat hy geweet het van diemoord. In die normale loop van sake, met uitsonderings, moet ek sê, vind 'n mens in die Howe waar medepligtiges getuienis gee dat daar vanweë veelvuldige persone wat aan 'n misdryf deelgeneem het en veelvuldige arrestasies

wat /39

-39-

wat daarna gevolg het en vanweë sekere prima facie inkriminerende getuienis teen die medepligtige self, dat hy uiteindelik dan besluit om as medepligtige getuienis vir die Staat te gee.

Hierdie faktore is tot 'n hoë mate afwesig by die getuie Collins. Hy was weliswaar tot 'n mate onder druk geplaas deur die seun van die oorledene, maar dan sal ook dadelik in gedagte gehou word dat die oorledene se seun geen werklike feite gehad het waarmee hy hom kon inkrimineer nie, dit kon hoogstens die uitspraak van 'n suspisie teenoor die polisie gewees het deur die seun dat 'MG' iets te doen gehad het met die moord, maar 'MG' het geweet die seun van die oorledene was nie by nie en hy kan suspisies teenoor die polisie opper tot hy blou in sy gesig, maar solank hy nie feite het om hom te inkrimineer nie kan die polisie hom hoogstens daarvan beskuldig dat hy iets weet en niks verder nie. In

daardie /40

-40-

daardie sin was die druk wat oorledene se seun op 'MG' geplaas het om te praat nie van dieselfde intensiteite gehalte, as ek die woorde gehalte mag gebruik, as wat normaalweg bestaan in die geval van 'n gewone medepligtige. Trouens; deur aan die polisie te openbaar dat hy self 'n mindere rol gespeel het, maar tog nog altyd 'n rol gespeel het van medepligtigheid in die moord, het 'MG' die risiko geloop dat hy seer sekerlik self ook aangeklamag gewees het aan hierdie moord. Daar is geen getuienis voor ons dat 'MG' die versekering gehad het van enigiemand dat hy hom nie self eventueel in die beskuldigdebank gaan bevind nie en dat wie ook al die vervolgende gesag was daardie tyd, nie dalk een van die ander beskuldigdes vir wie

hygeënkrimineer het as getuie teen homself kon gebruik nie. Daarom, inons oordeel, is die feit dat hy homselfas medepligtige openbaar het in diemisdryf 'n faktor wat op 'n besondere

wyse /41

-41-

wyse spreek teen die suggestie dat hyin die uitvoering van "n samesweringvalse getuienis voor die Hof gebringhet en dat hy dit gedoen het, op aan-

drang en ter knieval van 'Kaffer Des'

en sy agterryer, 'Spyker'."

Hierdie benadering tref 'n onderskeid tussen Collins in dieonderhawige saak en die "geval van 'n gewone medepligtige"en ontleen in werklikheid uit blote mededaderskap steunvir die bevinding dat hy nie deel is van 'n sameswering nie.As sodanig verontagsaam die Hof a quo die aandrang op risiko-verminderende faktore by die beoordeling van medepligtigegetuienis soos neergelê in Rex v Ncanana, supra. Die gevaarin die geval van Collins dat hy ander valslik kan inkrimineeren in die plek van werklike boosdoeners plaas of dat hy sy

leuens /42

-42-leuens so kan inkleer dat hulle 'die skyn van waarheid dra isnet so groot as in die geval van enige ander deelnemer in'n misdaad. Dit, so kom dit my voor, het die Hof a quonie besef nie en die benadering dat dit "vreemd" is dat hyhomself inkrimineer gaan nie op nie: die rol wat hy aanhomself toegeken het is 'n minderwaardige rol. Vermoedeliksou Collins wel deeglik besef dat in die kringe waarin hybeweeg selfs 'n getroue vriend hom geredelik en sonder veelgewetenswroeging kan verraa en dat samewerking met die Staaten verklikkers aan hom veilige vrywaring kan bied. Ditblyk nie uit die uitspraak dat die Hof a quo dit oorweeg hetnie.

'n Laaste punt van kritiek teen die aanvaarding

van /43

-43-van Collins se getuienis, is dat die Hof a quo ligtelik syverduideliking aanvaar waarom hy vir vier maande lank dieswye bewaar het ten aansien van die appellante se beweeredebetrokkenheid. In hiërdie verband lui die uitspraak:

"n Verdere vraag waarmee ons moes handelen wat ons trompop moes ontmoet inons beoordeling van hierdie getuie,is hoekom hy vir vier maande lank ge-

wag het voordat hy sy kennis aan die

polisie openbaar het? In ons oordeel

het 'MG' oortuigende en aanvaarbareredes gegee waarom hy hierdie viermaande gewag het. Ons het in aggehou die feit dat hy 'n jong kêreltjie is, dat hy 'n ondergeskikte was, maar 'n klein mannetjie in hierdie misdadigekultuur en wêreld waarin hy geleefhet, 'n wêreld waarin, so kom dit onsvoor, 'n man se lewe ook in elk geval nie veel werd was nie en waarin mo-raltiet ook nie 'n baie belangrike

rol /44

-44-

rol gespeel het nie. Dit kom onsvoor dat sy versekering aan hierdie Hof dat hy bevrees was, inderdaad opvaste skroewe gestaan het, dat daar inderdaad grondige rede was vir hom, as ons oordeel aan die hand van aldie getuienis wat ons hier gehoor hetom te vrees dat hy self ook uit dieweg geruim gaan word, omdat hy 'n bedreiging was en steeds solank hy geleefhet 'n bedreiging sou wees vir die drie beskuldigdes, wat hy sê die moord ge-pleeg het. Dat daar altyd die gevaar bestaan het in die gemoed van daardie drie manne teen wie hy getuig, dat hy kon 'praat'.

Dit is so, en dit is al drie van ons se ervaring, my twee assessoresynde beide baie ervare en onderlegdere praktisyns, dat in hierdie bende-kultuur 'n man se lewe soms verkoop word vir baie min of verdiskonteer word vir 'n baie klein prys. Dit kom onsvoor uit ons eie ervaring en ook ge-oordeel aan die hand van die getuienis

voor /45

-45-

voor ons, dat dit inderdaad in daardie besondere wêreld waarin hy hom bevindhet groot moed sou kos vir enige man om op te staan en 'n vinger te wys. Om die vinger te lê op een van jou medebendelede en om trouens die vingerte lê op jou leier vir die pleging van 'n moord, sou 'n onvergeeflike sondekon wees, geoordeel die aard van die bende-struktuur waarin hy hom bevindhet. Dit kon fataal wees en is moontlik selfsnou nog fataal vir hom. In die lig hiervan is dit dan ook nie vir ons

vreemd dat dit met groot huiwering en na baie wroeging was wat hierdie klein

mannetjie uiteindelik die moed bymekaar

geskraap het, na so 'n lang tydperk, om sy verhaal aan die polisie te gaan vertel nie en dit te gaan vertel op so 'n wyse dat hy self inderdaad ge-

Inkrimineer word in die handelingewaaroor hy verhaal."

Collins het in sy getuienis erken dat hy oorspronklik en

kort /46-46-kort na die pleeg van die misdaad aan speurder Cornelissengesê het dat hy "nie 'n dooie woord" van die moord weet nie. Daarna, so gee hy uiteindelik voor, het hy vir vier maandelank met die kennis dat die drie appellante die boosdoeners is in sy gemoed rondgeloop, voor hy hom ontboesem het. Gedurende hoofondervraging was sy getuienis dat hy aanvanklik nie

vir die pclisie iets gesê het nie omdat hy bang was vir die appellante maar dat hy dit na die verloop van viermaande aan Spyker vertel het nadat hy (Spyker) die appellante "laat optel het". Gedurende kruisondervraging het sy ge-tuienis 'n ander kleur aangeneem. Toe het hy vertel dat hy op 'n Donderdag in September 1983 gehoor het dat die appellant gevang is in verband met 'n ander moordsaak. Op die Sondag

daarna /47

-47-daarna het hy aan Spyker en oorledene se seun vertel dat hy alles weet. Hy was uiters onseker oor die volgorde waarin hy hulle vertel het: aanvanklik dat hy vroeg die oggend vir Spyker vertel het en daarna om 10vm vir die seun; kort daarnahet hy die volgorde omgedraai en toe weer sê hy "ek weet noudie of ek vir Spyker eerste gesê het" en feitlik onmiddellik daarna dat hy "seker" is dat hy die eerste vir die seun gesê het. Op hierdie stadium, d w s gedurende kruisonder-

vraging, het hy 'n ander rede voorgehou waarom hy die inlig-ting verskaf het: hy het gesien dat die seun, met wie hy saamgewerk het "treur" oor sy pa

- "dit is op dié manier wat ek uitgekom het met die ding". Dit is 'n heel ander rede vir sy optrede. Teen die geheel agtergrond van Collins .

se /48-48-se getuienis blyk dit dus dat hy verklaar het dat hy welbevrees was en die swye bewaar het tot die appellante agterslot en grendel was maar dat sy meegevoel vir die treurendeseun ook 'n daadwerklike rol gespeel het in sy besluit om die aap uit die mou te laat. In die passasie in die uit-spraak hierbo aangehaal word bevind dat "hierdie kleinmannetjie" se vrees die "vaste skroewe" is waarop die ver-duideliking van sy traagheid aanvaar behoort te word. Indien Collins se gevoel van jammerte ook 'n beduidende faktor in sy besluit was, soos hy aan die hand doen die geval was, dan is die verduideliking vir die vertraging wat die Hof a quo as "grondige rede" beskou nie ten volle aanvaarbaar as die enigste of selfs 'n betekenisvolle rede nie.

Die /49

-49-Met inagneming van die faktore hierbo genoem nl die versuim van die Hof a quo om behoorlik ag te slaan op Collins se mis-dadige agtergrond en tekortkominge in sy karakter, sy redelikemoontlike noue verband met Spyker en sy meegevoel met die oorledene se seun sowel as die onbevredigende toepassing van die versigtigheidsreël met betrekking tot medepligtiges, is dit, na my mening, uiters gevaarlik om saam te stem met

die Hof a quo se bevinding dat daar op Collins se getuienis

staatgemaak kan word. Dit is te meer die geval indien

voor oë gehou word dat daar nie 'n grieseltjie bloed by of naby

die beweerde slagplek of aan enige van die appellante seklere gevind is nie en dat die kombers waarin die lyk toege-draai was en bebloed moes gewees het, nooit gevind, aan die

Hof /50

-50-Hof vertoon is of met die appellante verbind is nie.

In sy betoog voor ons het die advokaat vir die Staatdaarop gewys dat die appellante leuenagtige en swak getuiesdeur die Hof a quo bevind is, en dat dit die saak vir die

Staat versterk. Vir die doeleindes van hierdie uitspraak

kan aanvaar word dat hierdie bevindinge tereg gemaak is. Leuenagtigheid tel natuurlik teen 'n beskuldigde en kan bydratot sy, skuldigbevinding mits daar ander gronde vir dieskuldigbevinding bestaan. Die onaanvaarbaarheid van die getuienis van Ann Cornelius, Eva Felix en Brian Collins endie uiters swak gehalte daarvan skakel egter in hierdie saaksodanige ander gronde uit. Die eindresultaat is dat daargeen geloofwaardige getuienis aangevoer is wat die appellante

aan /51

-51-aan die gepleegde misdade verbind nie.

My gevolgtrekking is dus dat die skuld van die appellante nie buite redelike twyfel bewys is nie en dat die appelle behoort te slaag. Die skuldigbevindinge en vonnis word tersyde gestel.

APPÉLREGTER

TRENGOVE, AR) stem saam HOEXTER AR)

Source & reproduction note

Judgment wording, source notices and original paragraph numbers are retained. Esheria supplies the layout and this PDF's page numbers; these are not the source pagination. This is a research copy, not an official or certified court document. Check quotations, citations and publication restrictions against the original source before relying on it.

ORIGINAL SOURCE <https://www.saflii.org/za/cases/ZASCA/1985/117.html>

CASE PAGE <https://chat.esheria.ai/case-law/south-africa/s-v-foster-unknown-topic-asca-1985>

Prepared on 10 October 2026 · Esheria